
 Prikaz

John P. McCormick Machiavellian Democracy

Cambridge University Press, Cambridge, 2011,
266 str.

John P. McCormick, profesor političkih znanosti na University of Chicago, u svojoj knjizi *Machiavellian Democracy* iznosi tezu da su postojeći institucionalni aranžmani predstavničkih demokracija nespособni zaustaviti bogaćenje političkih i ekonomskih elita na račun općeg dobra, što dovodi do smanjivanja slobode pojedinca i društva u cjelini. Osnovni je problem suvremenih demokracija dominacija političko-ekonomskih elita, što je rezultat neuspjeha kontrole nad njom od strane naroda. Elite svoje klasne interese uporno izjednačuju s općim dobrom i/ili prikazuju ih kao opće dobro. McCormick nastoji pronaći rješenje upravo u Machiavellijevim idejama, prije svega inovativnom reinterpetacijom njegovih *Rasprava o prvoj dekadi Tita Livija*. McCormickovo se čitanje tako pridružuje nizu demokratskih interpretacija Machiavellija, ali s novim fokusom na iznalaženje suvremeno relevantnih institucionalnih rješenja koja narodu kao klasi (puku) mogu olakšati borbu s ekonomsko-političkim elitama. Taj set institucionalnih rješenja McCormick naziva makijavelijevskom demokracijom koja podrazumijeva institucije koje obuzdavaju elite i osnažuju mase, omogućujući razvitak klasne svijesti kod građana, te daje građanima pravo da kontroliraju elite na način koji ne bi bio

moć samo izborima. Pritom McCormick kod Machiavellija pronalazi tri komponente snažne građanske kontrole nad elitama koje su zaboravljene u predstavničkim demokracijama: “tijela koja isključuju najbogatije građane od mogućnosti izbora; procedure izbora javnih dužnosnika koje kombiniraju ždrijeb i izbore, te politička suđenja u kojima cijelo građanstvo djeluje kao posljednji sudac (...)” (vii).

Prikazivanje Machiavellijevih ideja McCormick započinje osvrtom na klasni sukob, važan aspekt Machiavellijevih djela. U svakom društvu Machiavelli razlikuje dvije klase – *grandi* (velikaši) i *popolo* (narod/puk), a obje su definirane jednim “apetitom”. Članovi prve klase definirani su težnjom za dominacijom koja se primarno očituje kroz neprestano bogaćenje i monopoliziranje društvenih i političkih položaja, a narod (negativnom) težnjom da bude slobodan od dominacije i opresije velikaša. Valja stoga naglasiti da narod kod Machiavellija nije shvaćen kao demos, tj. kao cjelina građana, već u klasno specifičnom smislu – kao onaj dio tijela građana koji se nalazi u ekonomski nepovoljnom položaju, jasno odvojen od patricijske elite. Osnovni je Machiavellijev uvid kako velikaši pod krinkom općeg dobra zapravo unapređuju vlastite interese te na taj način dominiraju nad narodom. Njihova želja za dominiranjem je bezgranična i ne može se nikada zadovoljiti, za razliku od želje puka za oslobođenjem od dominacije. Tako suodnos nasuprotnih težnji velikaša i naroda iz Machiavellijeve vizure postaje temeljem politike. Težnja naroda (kao klase) temelj je slobode jer nastaje ili zbog dominacije elita ili zbog uvjerenja da će elite uskoro dominirati, pa su za Machiavellija mase ujedno i veći branitelji slobode od velikaša.

Iako Machiavelli nipošto nije naklonjen elitama, ističe da republika bez elita neće funkcionirati te nastoji, nakon što je dokazao da su elite definirane željom za dominiranjem i poboljšavanjem osobnog blagostanja, objasniti zašto bi za njih same bilo poželjno povećanje moći i utjecaja naroda. U tom pogledu McCormick unosi važan interpretativni pomak u čitanju *Rasprava* analizirajući prvih šest poglavlja prve knjige iz perspektive Machiavellijevog pokušaja da uvjeri mlade aristokrate (koji su se okupljali u vrtovima Orti Oricellari) da napuste aristokratski republikanski model Sparte i Venecije u korist modela demokratske republike nastalog na predlošku njegove inovativne reinterpretacije povijesti Rimske Republike. Machiavellijeva je namjera uvjeriti velikaše da odustanu od potpune dominacije aristokracije kroz uvođenje institucija narodnog tribuna, narodnih skupština i javnih tužbi. Velikaši naime na taj način dobivaju priliku za vječnu slavu i povećanje bogatstva tako što se zauzvrat mogu koristiti (naoružanim) narodom u stvaranju carstva, što će omogućiti zadovoljenje njihove želje za dominacijom. Machiavelli tako pred elite baca mamac – mogućnost stvaranja carstva. Sparta i Venecija, republike vođene elitama, bile su malene samostalne republike, a Rim je bio carstvo koje se prostiralo Europom. Odluka o tome tko će biti branitelj slobode ovisi o tome žele li elite carstvo ili ne. Taj manevar McCormick opisuje kao postavljanje “bombe u ruke onih koje je upravo izmahnirao da priznaju svoj apetit za dominiranjem” (51). Ako velikaši smanje dominaciju unutar republike i predaju dio moći masama, moći će usmjeriti svoju želju za dominacijom, bogatstvom i slavom izvan republike. Machiavelli nastoji ponukati

elitu da se umjesto kratkotrajne dominacije okrene dugovječnoj dominaciji – dominaciji nad vremenom i smrtnošću. Važno je pritom primijetiti da Machiavelli ne piše svoja djela za elite, već samo nastoji utjecati na njih da prihvate njegove ideje i shvate da je zaštita naroda u njihovom neposrednom interesu.

Nakon što je zaintrigirao elite, Machiavelli argumentira pozitivne strane demokratske republike (*governo largo*) te se osvrće na kritike upućene sposobnosti puka da preuzme središnju ulogu u republici. Dok kritičari smatraju kako je narod kao klasa sposoban samo za biranje sudaca, Machiavelli primjećuje da, u odnosu na elite i vladara, narod pokazuje bolju prosudbu u tri sfere: “odlučivanju u političkim suđenjima, biranju sudaca i stvaranju zakona” (65). U republici bi svatko trebao imati pravo optužiti bilo koga bez straha od kazne, a potom bi svi građani odlučivali hoće li osloboditi ili kazniti optuženika. Machiavelli smatra potrebnim takvo veliko tijelo da moćni građani i elite ne bi mogli utjecati na odluku vijeća, da se građani ne bi bojali kazni nakon što donesu svoju odluku te da bi se negirao učinak malih sekta i njihovih agendi unutar vijeća. Ako građani raspoložu takvim tijelom pomoću kojeg mogu legitimno i legalno kazniti one koji štete općem dobru, narod se neće utjecati nasilnim sredstvima, već će djelovati na temelju svima poznatih pravila – suda i zakonā. Za lažnu optužbu građansko će tijelo kazniti optužitelja istom mjerom kojom je trebao biti kažnjen optuženik. Ujedno narod, pri biranju sudaca, neće namjerno izabrati pojedinca koji nije član elita, već će izabrati one koje smatra sposobnima obnašati dužnosti, bili oni pripadnici puka ili elita. Najvažniji

aspekt republike je sloboda, zagarantirana zakonima i sudstvom. Stoga Machiavelli (kao i Guicciardini) smatra iznimno bitnom kontrolu republike nad moćnim građanima kako svoju moć i bogatstvo ne bi mogli zloupotrijebiti na štetu drugih. Ta se kontrola prije svega treba vršiti kroz sudstvo. Međutim, dok bi prema Guicciardiniju za konačan sud bili zaduženi malobrojni “mudri ljudi”, Machiavelli je smatrao kako bi to trebalo biti u nadležnosti širih slojeva građana. McCormick ocjenjuje Machiavellijev prijedlog superiornijim jer “bogat i poznati građani neće biti napadani bez razloga ili osuđeni arbitrarno kroz političke progone dostupne građanima” (115), ali i zato što će “takve elite biti kažnjene brzo i sigurno ukoliko aktivno sudjeluju u konspiracijama – pogotovo urotama usmjerenim ka potkopavanju izabranih vlasti i zamjenjivanju oligarhijama ili tiranijama vladara” (115).

Zakoni u čijem donošenju sudjeluje i narod usmjereni su k općem dobru, dok elite i vladari nastoje iskoristiti zakone za vlastiti boljitak – iza njihovih će zakona, zbog njihove neutažive težnje dominaciji, uvijek stajati neke skrivene agende. Pritom Machiavelli prosudbe naroda ne smatra savršenima, već samo najboljima od svih mogućih. U okviru povijesti rimske republike Machiavelli posebnu pažnju pridaje ulozi narodnih tribuna koji su služili kao posrednik između velikaša i naroda. Narodni tribuni zajamčeni su institucionalni predstavnici naroda kao klase, uspostavljeni kako bi puk imao mogućnost kontroliranja političko-ekonomske elite. Prema McCormickovom lucidnom čitanju Machiavellija, bez takve klasno specifične institucije republike neizbježno postaju oligarhijske.

McCormick smatra da bi Machiavelli sustav modernih republika, koje nastoje kontrolirati ponašanje javnih službenika gotovo isključivo pomoću nagrada i sankcija koje pružaju izbori, smatrao opasnim jer omogućuje bogatim elitama značajnu političku prednost naspram siromašnijih građana zbog mogućnosti potkupljivanja i povećanja vlastite reputacije. U antičkim demokracijama smatralo se da zakon i javna politika ne bi bili u funkciji općeg dobra da u javnim tijelima nisu bili mnogi siromašni građani, jer bi u protivnom bogati građani djelovali u korist vlastitih interesa. Zato su s jedne strane umjesto izbora imali sustav ždrijeba na razini cjelokupnoga građanstva (i sam je Machiavelli podržavao ždrijeb jer onemogućuje monopol elita nad izborom pojedinaca na pozicije javnih službenika). S druge strane, kao što smo već napomenuli, bitno je obilježje rimske republike institucija narodnih tribuna kao klasno određena institucija (predstavnicima siromašnog dijela građana) jako važna za političku participaciju puka i uspješnu kontrolu političko-ekonomskih elita.

Posebno je vrijedan McCormickov uvid o Machiavellijevom specifičnom mjestu u republikanskoj tradiciji političkog mišljenja. Naime za McCormicka je Machiavellijeva politička teorija kritika klasične republikanske tradicije koja jača ekonomske i političke elite te osigurava da obični građani (puk) nemaju mogućnost približavanja njihovoj političkoj moći, limitirajući time demokraciju. Upravo se protiv takve tradicije pobunio Machiavelli; njegov je osnovni cilj uključivanje svih građana u politiku i ograničavanje moći elita, zbog čega se, po McCormicku, može smatrati demokratskim republikancem. U tom smislu McCormickovo čitanje oštro se

suprotstavlja kembričkom pravcu u tumačenjima Machiavellijeva djela na čelu sa Skinnerom i Pocockom. Po McCormickovom sudu, njihove slavne interpretacije pogrešno postavljaju Machiavellija u okvire obrane republikanskih vrijednosti u tradicionalnim terminima, previdajući središnju ulogu klasne podjele i konflikta za Machiavellijevu političku teoriju, a stoga i njen suštinski otklon od klasičnog republikanizma. Tako, nasuprot Skinnerovom čitanju, Machiavellija ne možemo svrstati u kontinuitet s Ciceronovim republikanizmom (izvedenim u terminima građanske sloge i općeg dobra) jer je Ciceronova republika upravo paradigmatička aristokratska republika starog svijeta, što je ujedno i osnova dominantnih razmišljanja Machiavellijevih suvremenika (primjerice Brunija i Guicciardinija), protiv kojih se Machiavelli tako strastveno i pobunio. Spomenimo da se upravo rimski tribunat, koji je nedvojbeno ključan za Machiavellijevo poimanje politike, pojavio kao posljedica nasuprotnih težnji velikaša i naroda te je služio kao potpaljivač daljnjeg društvenog neslaganja koje Machiavelli ocjenjuje pozitivno – kao izvor slobode u zajednici. Podcjenjujući važnost klasnog konflikta i narodne participacije u Machiavellijevoj političkoj teoriji, autori kembričke škole ignoriraju institucionalna sredstva koja je Machiavelli pripisao narodu kao klasi kako bi elite učinio odgovornijima, što se najbolje očituje u formuli “naroda kao čuvara slobode”. Usredotočujući se na apstraktnu definiciju slobode kod Machiavellija, kembrička škola gubi iz vida njegove konkretne smjernice kako da tu slobodu građani najbolje postignu i očuvaju, te tako otupljuje Machiavellijevu povijesnu originalnost prikivajući njego-

vu pravu vrijednost za suvremene refleksije o političkoj reformi i institucionalnoj inovaciji. Upravo Machiavellijev otklon i pobuna protiv republikanske tradicije pokazuju suvremenu relevantnost njegove kritike koja nudi alternativu suvremenim liberalnim demokracijama. Naime republikanizam, osim ako se temeljito ne rekonstruira institucionalno, na makijavelijevski način, teži da ojača elitističke aspekte suvremenih demokracija umjesto da ih smanji.

Zanimljiva je i McCormicova kritika Pocockove interpretacije Machiavellija. Naime, iako Pocock pažljivo pravi razliku između Machiavellijeve preferencije prema demokratskoj republici i Guicciardinijeve preferencije prema više patricijskoj nastrojenoj republici, istovremeno, zbog zaokupljenosti pitanjem vremenske konačnosti republika, prikriva oligarhijski karakter modernog republikanizma tako što ga u cijelosti preinačuje upravo u distinktivno makijavelijevskom svjetlu, označujući ga makijavelijevskim momentom. Iako Pocock ispravno naglašava modernu kontingenciju društvenog poretka koju je otkrio Machiavelli, istovremeno previda da institucionalna forma za suočavanje s političkom konačnošću koja je izvršila dominantan utjecaj na modernu (aristokratsku/predstavničku) republikansku paradigmu nije bio Machiavellijev republikanizam demokratskog tipa, nego Guicciardinijev *governo stretto*, aristokratski republikanizam koji ograničava političku participaciju i umanjuje važnost konflikta. Machiavelli i Guicciardini sudbonosno su raskrižje u povijesti političke misli: nasuprot Machiavellijevom, Guicciardinijev moment ishodište je modernog poimanja (predstavničke) demokracije.

Slijedeći Machiavellijev uvid o tome da je klasni konflikt ključan za republikanski diskurs i demokratsku praksu, ova knjiga naglašava ključnu razliku između uporabe pojma “narod” u smislu cjelovitog tijela građana (unitarna koncepcija građanstva) i u smislu klasno specifične kategorije (narod kao klasa ili kao dio cjeline građana), dakle kao puka. Prema prvoj definiciji narod kao cjelina pojavljuje se kao anoniman skup individualnih građana koji uživaju formalnu jednakost pod zakonom. Upravo su zbog takve klasne anonimnosti i sociološkog holizma moderna uređenja manje sposobna spriječiti bogate građane u dominaciji politikom. Machiavelli pak podupire klasno određenje naroda i pripadajuće klasno specifične institucije jer one promoviraju klasnu svjesnost i klasno nadmetanje, koje oživljava energičan narodni angažman. Dakle s Machiavellijem možemo naučiti da klase u današnjim uvjetima nisu postale manje važne, nego da institucije moderne republike nisu dizajnirane tako da podsjetite “obične ljude” na njihovu podređenost socio-ekonomskim elitama, te da oni nemaju institucionalne kanale putem kojih bi mogli dovesti u pitanje privilegije bogatih. U tom kontekstu valja razumjeti i McCormickovu kritiku Philipa Pettita koji je u svojim djelima nastojao oživjeti republikanizam kao pravedan i prihvatljiv politički program. Naime, u teorijskom suglasju s kembričkom školom, Pettitu izmiče temeljni Machiavellijev uvid: za ostvarivanje i održavanje republikanske koncepcije slobode kao nedominacije ključna je klasno utemeljena participacija i aktivno nadgledanje elita.

U završnom dijelu svoje analize McCormick iznosi moguća praktična rješenja klasnog sukoba, a analizu započinje tipolo-

logijom sustava odabira javnih službenika na temelju odnosa ždrijeba i izbora – ždrijež onemogućuje bogatim elitama monopoliziranje javnih ureda te razvija nepristran sustav odabira građana koji širokom spektru talenata i svjetonazora omogućuje sudjelovanje u vlasti. Izbori pak onemogućuju građanima da vladaju, ali im omogućuju biranje kvalitetnih zastupnika koji će uspješnije predstavljati njihove interese te, zbog sustava kazni i nagrada u sljedećim izborima na temelju uspješnosti, osiguravaju radišnost biranih. Kod nasumičnog odabira postoji opasnost amaterizma odabranih, a kod izbora nismo sigurni hoće li zastupnik zastupati interese javnosti ili pak vlastite. Na osnovi promjenjivog omjera između izbora i ždrijeba u procesu popune javnih službi McCormick razlikuje demokraciju, demokratsku republiku, republiku, oligarhijsku republiku i oligarhiju.

McCormick smatra da moderne reprezentativne demokracije, kada se usporede s Machiavellijevim političkim idejama, pate od dva deficita: nepostojanja načina da građani kazne ponašanje elita i manjka formalnog razlikovanja ekonomsko-političkih elita i prosječnih građana. U američkom društvu razlog tome je ideja osnivača SAD-a da prosvjetljenom društvu koje stvaraju neće biti potreban institucionalni nadzor jer će informacije dolaziti iz mnogih izvora, koji svi odražavaju različite socijalne perspektive. Zahvaljujući tome javnost bi trebala prepoznati i kazniti svako iskorištavanje moći. No elite su, prema Machiavelliju, našle načine da manipuliraju “slobodnim” informacijama i utječu na javno mnijenje. McCormick stoga, na praktičnom planu, predlaže uvođenje institucionalnih elemenata makijavelijevske demokracije u SAD-u, prije svega osniva-

njem tijela narodnih tribuna koji bi imali zadaću raspravljati o politici, a s namjerom da se poveća građanska participacija i kontrola elita. To bi se tijelo sastojalo od 51 nasumično izabranog, ne pretjerano bogatog, punoljetnog građanina koji bi imao moć sličnu rimskim sudištima s mandatom od jedne godine. Mogli bi kod glasanja staviti veto na odluke zakonodavstva, izvršne vlasti i Vrhovnog suda, pokrenuti nacionalni referendum te s tročetvrtinskim brojem glasova pokrenuti postupak odstupanja bilo kojeg službenika iz zakonodavne, izvršne ili sudske grane vlasti. Takvim se sustavom ne diskriminira nijedna osjetljiva grupacija kao ni pojedinci slabijeg socio-ekonomskog stanja. Upravo suprotno, on onemogućava “uspješnim bijelim muškarcima” (186) da dominiraju u svim odborima i tijelima. Iako bi stručnjaci mogli imati velik utjecaj na takvo tijelo, McCormick, na temelju primjera iz prošlosti, smatra da bi on bio značajan, ali nikako ne i odlučujući. U njima bi se mogle provesti Machiavellijeve ideje o građanskom nadzoru nad elitama te bi ta tijela postala čuvarima slobode, što bi u budućnosti otvorilo vrata participaciji sve većeg broja građana.

McCormick današnje elite smatra identičnima onima iz Machiavellijeva doba i definira ih kao nove aristokrate koje nije moguće kontrolirati isključivo u izbornom procesu. Stoga predlaže, a i Machiavelli je bio pobornik toga, da demokracije razrade metode kontrole elita i nakon izbora te da pronađu nova rješenja tog problema. McCormickova tipologija sustava biranja i rješenje koje je iznio svakako su inspirativan poticaj za daljnja promišljanja o funkcioniranju demokracije. Autorova analiza Machiavellijevog shvaćanja demokracije

izvršno pokazuje kako politička teorija može biti direktno primjenjiva za prepoznavanje i rješavanje suvremeno relevantnih problema.

Matej Mikašinić-Komšo
Fakultet političkih znanosti, Zagreb

Prikaz

Ioannis D. Evrigenis
**Images of Anarchy:
The Rhetoric and Science
in Hobbes's State of Nature**

Cambridge University Press, New York, 2014,
299 str.

U povijesti političkih ideja radovi Thomasa Hobbesa, a posebno *Levijatan* kao kapitalno djelo njegove znanosti o politici, zauzimaju izuzetno važno mjesto. Svaki istraživač političkog mišljenja neizbježno će se susresti s Hobbesom i njegovim kategorijalnim aparatom koji je predstavljao pravu revoluciju za političku teoriju sedamnaestog stoljeća. Hobbesov politički projekt imao je širok odjek, a tijekom stoljeća pojavile su se brojne interpretacije, kako onih koji su dijelili njegova mišljenja tako i kritičara. Hobbes je i danas jednako relevantan autor, a knjiga *Images of Anarchy: The Rhetoric and Science in Hobbes's State of Nature* daje velik doprinos razumijevanju njegove teorije.

Ioannis D. Evrigenis profesor je na sveučilištu Tufts i bavi se političkom filozofijom